

GEDIMINAS KULIKAUSKAS

Apelsinų kontrabanda

ir kiti pasakojimai
apie smetoninę
Lietuvą

Dar daugiau istorijų

GEDIMINAS
KULIKAUSKAS

Apelsinų kontrabanda

ir kiti pasakojimai
apie smetoningę
Lietuvą

VILNIUS 2020

Šį leidinį draudžiama atgaminti bet kokia forma ar būdu, viešai skelbti, taip pat padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais (internete), išleisti ir versti, platinti jo originalą ar kopijas: parduoti, nuomoti, teikti panaudai ar kitaip perduoti nuosavybėn.

Draudžiama šį kūrinį, esantį bibliotekose, mokyimo įstaigose, muziejuose arba archyvuose, mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti visiems prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

ISBN 978-609-466-444-1

© Gediminas Kulikauskas, 2020

© „Tyto alba“, 2020

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Turinys

Autoriaus žodis	11
NUOTRAUKA SU ISTORIJA. Šarvuotis „Pragaras“	13
1. Saksų savanoriai: Lietuvos Nepriklausomybės samdiniai	17
Pagyvenę žmonės keliauja namo	18
Silpni prieš silpnesnius – bolševikų įsiveržimas	23
Puolimas su komfortu: raudonarmiečių „vagonų taktika“	29
Išbėgę ir pasilikę	33
Iš nevilties – į ryžtą kautis	37
Visų kova su visais	41
niekieno Vilniuje	41
Jei Vilnius Lietuvai – sugyvensime ir su bolševikais	46
Žaidimo taisyklės keičiasi	49
„Didžiumiečiai“ prieš „taribus“	53
Dresdeno bedarbiai išlygina jėgas	57
Kėdainių gynyba – nesprogę bolševikų sviediniai	62
Laimėję mūšį, lietuviai užtraukė „Pelėdą“	66
Jieznas: viceministro pražudyti savanoriai	70
„Dabar tai jie gaus“ – antrasis Jieznos puolimas	73
Alytus: per plauką nuo katastrofos	77
Pergalinga atomazga	82
Ir vėl estai	85
Latvių bėdos	89
Epilogas	92
NUOTRAUKA SU ISTORIJA. Pilkapyno kasinėtojai	93
2. „Degančio aukso“ istorijos: lobių ieškojimai Lietuvoje	95
„Lobių amžius“	95
Sutuoktinius pražudė rastas lobis	100
Lobio radybos retai apsieidavo be policijos įsikišimo	105

Keisčiausiai rasti, apmaudžiausiai prarasti lobiai	109
Piliakalnių rausėjai ir Žemaitijos lobių ieškotojai	113
Prancūziška Mažeikių lobiai odisėja ir Rambyno aukso karštligė	118
„Deimanto“ paieškos Veliuonoje	122
Tarpukario senienų spekuliantai	125
Perversmas lobių ieškojime – metalo iešikliai	129
Susipriešinimo metai: ieškotojai skelbiami paveldo priešais	133
Trečioji banga	138
Vietoj epilogo	146
 NUOTRAUKA SU ISTORIJA. Senas paštininkas	 149
 3. „Oranžinė karštligė“: apelsininis prabangos simbolis	 151
Užteks ir savų miežinių kruopų!	151
„Apelsininės“ savaitgalio ekskursijos į Eitkūnus	154
Oranžinė kontrabanda	157
Nuožmi pasienio policijos kova su apelsinų kontrabandininkais	160
Apelsinas – prabangos simbolis	163
Pigesni už obuolius	166
Diena, kai Kaunas „paskendo oranžinėse lupenose“	168
Eilės Laisvės alėjoje ir kontrabandininkų panika	172
Iš „turtuolių obuolio“ į eilinį skanėstą	175
„Pampelmūzų“ pasirodymas Lietuvoje	177
Kaimo valgiaraštis: burokai, kopūstai ir... avitaminozė	180
 NUOTRAUKA SU ISTORIJA. (Neįvykęs) Kauno pilies atstatymas	 183
 4. Spirito „šmugelis“ ir prie caro, ir prie Smetonos	 185
Juodaveidžiai „šmukuliai“ per sieną braudavosi jėga	185
Spirito ir kontrabandos reikalai carinėje Lietuvoje	190
Seno kontrabandininko pasakojimai	194
„Kontrabandauja beveik visas kraštas“	198
Šešėlinio spirito pinigai	202
„kontrabandininkai visumet būva ginkluoti – daugiausia revolveriais...“	205
Jūrų mūšiai su kontrabandininkais	210
Nuodingieji „Hofmano lašai“	214
Išgėrus ašotėlį „šamarlako“ žmogus virsdavo nežmogum	220
Tarpukario Lietuvos pasienio sargai – iš mėgėjų į profesionalus	226

Mūsų dienų „šmugleriai“ – nuo amerikietiško „Royal“ iki lenkiško langų ploviklio	228
NUOTRAUKOS SU ISTORIJA. Lietuviško cemento svajonė	231
5. Kitokios vasaros: atostogų ypatumai tarpukario Lietuvoje	235
Prezidentinė Palanga	235
Atostogauta ilgai ir pigiai	236
Vasarotojų baldų apsauga ir vilnoniai maudymukai	238
Poilsiauti užsienyje – nusikaltimas savo kraštui	241
Kauno paplūdimiai: „Neik artyn, gausi į snukį!“	243
NUOTRAUKA SU ISTORIJA. Joniškio Nepriklausomybės paminklas	245
6. Kainų tramdymas prie Smetonos	247
1 dalis	
Kova su „užsiprašinėjimu“	247
Didžiausi kaimo priešai – valdininkai ir sindikatai	248
Nekenčiamas „užsiprašinėjimas“	250
Kainos kelti draudžiama!	252
„Kaput“ deryboms	255
„Vaitoja jie, bet moka baudas...“	257
„Astros“ sindikato galas	261
2 dalis	
Mūšis dėl pigesnio alaus	264
„Na, o kaip su šamarlaku, varot ar ne?“	264
Alaus mėgėjai ilgėjosi carinių „bravorų“	267
Tarpukario alus buvo keleriopai brangesnis už carinį	271
Žemaitiškas brolių Šadauskų iššūkis alaus sindikatui	273
Lietuviškas alus už čekišką buvo brangesnis du kartus	276
Paskutinė alaus sindikato kiauylė	278
NUOTRAUKA SU ISTORIJA. Taksi	283
7. Tarpukario Lietuvos Robinzonas Kruzas	285
Lietuvos Robinzonas Kruzas ir Šv. Elenos salos pavojai	285
Apie potvynio pradžią pranešdavo masiškai bėgantys šernai	287
Šieno smaigstytojai ir žuvų samstytojai	289
Raudonųjų svogūnų kontrabanda	291

NUOTRAUKOS SU ISTORIJA. Policija ir saugumiečiai prieš Suvalkijos ūkininkus	295
8. „Krizis“ smetoninėje Lietuvoje (nuo „žąsų karo“ iki kruvino ūkininkų maišto Suvalkijoje)	297
Ramioje kaimo Lietuvoje krizė pasitiktą ironiškai	297
Lietuvis moka susispausti ir pakentėti	302
„Krizinio“ lito tvirtybė – valstiečių sąskaita.....	306
Lietuviška pramonė atsipirko „lengvu išgaščiu“	311
Krizės metu „nėra labai būtini paštetai...”	316
Valdininkai krizės dūrius pajuto menkliau.....	320
„Žąsų karas“ su Vokietija	323
Baisūs metai.....	328
Varžytinės – lietuvių ūkininkų siaubas.....	334
„Sugniaužė kumštį kaimietis“ – 1935 m. neramumai Suvalkijoje	337
Sušaūdymai, nuodijimas ir pasigailėjimas.....	342
NUOTRAUKOS SU ISTORIJA. Žemaičių plento statyba	347
9. Kova su tabako sindikatu.....	350
Carinių papirosų ilgesys.....	351
Tabako rūkymo gėris.....	354
Kova su „ekonominiais bolševikais“	358
Pirmoji tabako sindikato auka	360
„Ekonomikos soliterių“ gniaužtuose.....	362
Lietuviškam tabakui leido sugesti	365
Bendrovė papirosams parduoti „tam tikru būdu“	368
Žaidimai su popierėliais.....	370
Galas mažiukams.....	372
Apkartęs sindikatinio tabako dūmas	375
Nesėkmingas tabako magnatų tramdymas	378
Tarp naminio ir „fabrično“ tabako.....	380
Mėginimas priversti kaimiečius nebeauginti tabako	382
Į vyriausybės nurodymus – jokio dėmesio	384
Kainų tvarkytojas kyla į kovą	387
Pirmas smūgis	389
Tabako sindikato galas	391
„Tabaką geriausia sodinti po buroką“	394
Ar dousi pakūrit?.....	396
Trijų rūšių rūkaliai Lietuvos kaime	399

NUOTRAUKOS SU ISTORIJA. Kaimas modernėja: pro trobos langą „žiūri“ radijas ir elektros lemputė.....	403

10. Nukritę iš dangaus (įdomiausi tarpukario Lietuvos oro incidentai su užsienio orlaiviais) .....

Dėl bolševikų lėktuvo nuržė du kilometrus telegrafo stulpų	407
Geriau užsimušti, nei sudegti	409
Neįtikėtinas išsigelbėjimas	411
Su unikaliu lėktuvu lietuviams įkliuvo ir turkų diktatorius.....	413
Įžūli vokiečių lakūno išdavystė	416
Virš Kauno pašautas bolševikų bombonešis	420
Šveicarų revoliucionierius ir bolševikų brangenybės	423
Bombonešis sudužo per „katastrofų dieną“	426
Oro balionas su negyvais vokiečiais prie Veliunos.....	429
Karo aidai – Suvalkijoje nukrito sušaudytas vokiečių „meseršmitas“	431
Užminuotas vokiečių lėktuvas prie Jurbarko.....	434
Lietuviai vos nenumušė link Kauno artėjusio lenkų bombonešio.....	435

NUOTRAUKOS SU ISTORIJA. Patriarcho zenitas: Antano Smetonos šešiasdešimtmetis	439

11. Karo nuojauta: kaip rengėsi gintis tarpukario Lietuva .....

Anglai „pamišę su motorizacija“, prancūzai kasasi žemėn.....	445
Lietuvos kariuomenė turėjo „išlošti bent dvi savaites laiko“	450
Operatyvinis planas „V“: „Karo plane prieš vokiečius tenka numatyti...“	453
Kur pražuvo „antisovietinis“ gynybos planas „R“?.....	458
Kaip rengėsi gintis mažosios Europos valstybės	462

NUOTRAUKOS SU ISTORIJA. Ruošiantis kautis su sovietų tankais	471

Mieli skaitytojai!

Savo rankose laikote naują knygos „Apelsinų kontrabanda“ (pirmąsyk pasirodžiusios dar 2013 m.) versiją.

Stipriai atnaujintą – be devynių senųjų pasakojimų (kurie irgi perrašyti ir gerokai papildyti, kai kurie net dvigubai), čia rasite dar 12 trumpų ir 2 ilgas naujas istorijas.

Tačiau knygos tikslas liko toks pat – užkabinti, sudominti ir parodyti šio istorijos ūkanose nuskendusio Pirmosios Lietuvos Respublikos pasaulio spalvas. O jų netrūko...

Tad knygoje rasite pačių įvairiausių pasakojimų: nuo tarpukario paštininko ar taksisto darbo ypatumų (vairuotojui drausta spjaudytis ir miegoti ant keleivių sėdynių) iki cemento deficitą turėjusių panaikinti kalkinio akmens klodų paieškų Lietuvos žemės gelmėse (vietoj „Akmenės cemento“ fabriko galėjome turėti „Skirsnemunės cementą“).

Nuo bene ambicingiausio ir įspūdingiausio to meto Lietuvos projekto – Žemaičių plento statybos ir jo statytojų kasdienybės („čempijų“ ir „kalamaškių“) – iki radijo paplitimo keistenybių (drakoniškos baudos už nelegalų radijo klausymąsi ir sąmokslų teorijos, kad radijo paplitimas sugadino šalies klimatą).

Nuo bene pompastiškiausios, nuostabą pataikavimu keliančios Antano Smetonos 60-mečio jubiliejaus šventės iki tikriausiai vienintelio „tankų mūšio“ – nevykusio „Geležinio vilko“ perversmo prieš tą patį „tautos vadą“.

Nuo Lietuvos kariuomenės kovos su sovietų tankais planų (tam ketinta panaudoti net medžioklinius šautuvus ir degtinės butelius) iki lengvabūdiškos laikysenos (ironijos ir kikenimų) artėjančios krizės akivaizdoje. Arba ketinimų atstatyti Kauno pilį (taip, dar kiek, ir tarpukario Lietuva būtų turėjusi savą Valdovų rūmų variantą).

Smetoninio vasarojimo ypatumai Lietuvoje (keista namie paliktų baldų apsauga, prezidento įpročiai, mokestis už hamako pasikabinimą ar Kauno paplūdimių skirtumai) čia bus greta lobių paieškų ir lobių ieškotojų istorijos Lietuvoje (tarpukario senienų spekuliantai, aukso ieškotojai Rambyne, senoviniai III–VI a. kapų plėšikai ir šių dienų metalo iešiklių naudotojų aktualijos).

Visas temas sunku (ir nebūtina) išvardyti, bet, ko gero, jau paminėtų pakaks sudaryti įspūdžiui, kokia marga, įvairiaspalvė, trykštanti gyvybingumu buvo senoji Lietuvos Respublika.

Taip, čia smagi temų mišrainė, labiausiai vienijama tik laikotarpio ir valstybės, kurioje nutiko aprašyti įvykiai, gyveno minėti žmonės. Matyt, norintieji kelis šimtus puslapių neskubiai, iki pat dugno nagrinėti vieną konkrečią problemą bus nelabai patenkinami aptariamų temų gausa.

Bet drauge su redaktore pamėginome išgaudyti bene labiausiai reiklius skaitytojus erzinusį trūkumą ankstesnėse knygos versijose: pasikartojimus.

Kaip mums tai pavyko, spręsti jums.

Šarvuotis „Pragaras“

Ši vokiečių gamybos („E-V/4 Panzerkraftwagen Ehrhardt“) šarvuotį (ir dar ketvertą tokių pat) Lietuva 1919 m. gavo iš Antantės ir jau 1920 m. panaudojo kovose su lenkais Vilniaus apylinkėse.

Kovos mašina buvo 3 m aukščio, 5,3 m ilgio, 2 m pločio, svėrė apie 8–9 tonas ir buvo ginkluota keturiais vokiškais 7,92 mm kulkosvaidžiais MG08. Priekinių šarvų storis 7 mm, o šoninių – 5 mm.

Tarpukario Lietuvos kariuomenės šarvuotis „Pragaras“ ir jo įgula pratybose.
Nuotrauka iš Antano Motuzo kolekcijos

Tokio šarvuočio įgulą sudarydavo 8–10 karių, pirmyn jis galėjo važiuoti 33 km/h, atgal – 30 km/h greičiu (o miesto gatvėse pasiekdavo ir 60 km/h greitį).

Mašina turėjo 4 cilindrus, 85 arklio galių variklį ir buvo varoma visais keturiais ratais (šie, beje, buvo lieti iš ketaus, o padangos – iš vientisos gumos, t. y. ne pneumatinės).

Šarvuotis turėjo 4 greičių dėžę su reversu (t. y. buvo galima 4 priekinius greičius ir vieną atbulinį pakeisti į 4 atbulinius ir vieną priekinį). Buvo dvigubo valdymo (šarvuočio gale įrengta vieta antram vairuotojui – važiuoti atbuline eiga).

Šarvuočio šonuose kartais būdavo įtaisomi specialūs skydeliai – jei mašina įstrigdavo purve, juos pakišdavo po ratais, kad būtų lengviau išvažiuoti.

Tai nebuvo pirmoji Lietuvos kariuomenės šarvuotoji kovos mašina: tokia tapo 1919 m. gegužę Anykščių rajone kautynėse su bolševikais mūsų karių užgrobtas rusų gamybos „Izhorsky-Fiat“ modelio šarvuotis. Tai nutiko 1919 m. gegužės 31 d., kai lietuviai ir saksų savanoriai nuo Ukmergės pusės puolė bolševikus, ketindami šiuos išstumti ir iš Utenos. Priešai netikėtai kontratakavo Ukmergės–Utenos plentu pasiuntę minėtą šarvuotį, kuris iš pradžių privertė dalį mūsų karių trauktis. Tačiau nedidelis lietuvių būrys pasislėpė už kalvos, praleido šarvuotį, o tada užvertė kelią nukirstais beržais. Kai lietuvius persekiojęs prieš šarvuotis nusprendė grįžti, kelias atgalios jam buvo užkirstas ir bolševikams teko pasiduoti.

Šis šarvuotis, kuriam buvo suteiktas „Žaibo“ vardas, tapo kariuomenės šarvuotųjų pajėgų pradininku.

1923 m. rugpjūtį Lietuvos kariuomenė iš sąjungininkų nupirko 12 vnt. naudotų prancūziškų tankų „Renault FT-17“. Tačiau šiuos tankus teko remontuoti – daugelis jų mūšio lauke buvo gerokai „ragavę“ prieš ugnies.

1924 m. iš visų šių šarvuotųjų kovos mašinų: 5 šarvuočių, 16 tankų ir dviejų lietuviškų šarvuotųjų traukinių – „Gediminas“ ir „Kęstutis“ – buvo sudaryta vadinamoji Šarvuočių rinktinė.

Beveik po dešimtmečio, 1933–1936 m., prancūziškiems tan-

kams beviltiškai pasenus, šią rinktinę papildė dar 32 lengvieji anglų gamybos tankai (1933 ir 1936 m. modelių „Vickers Carden Loyd“), o 1935 m. buvo nupirkti 6 švediški šarvuočiai „Landsverk 181“.

Prieš pat II pasaulinį karą Lietuvos kariuomenė iš Čekoslovakijos turėjo gauti 21 tanką LTL („Lehky tank litevski“), pagamintą pagal čekų lengvojo tanko „Lt vz. 38“ pavyzdį. Tačiau Čekoslovakiją okupavus nacistinei Vokietijai, šie tankai buvo perduoti marionetinei Slovakijos valstybei. Beje, vokiečių perimti čekų tankai (pervadinti į Pz38t) karo specialistų vadinami vienais iš geriausių lengvųjų tankų II pasauliniame kare.

Taigi, 1939 m. Šarvuočių rinktinę sudarė 11 šarvuočių ir 44 tankai. Lietuvių tankistai buvo vadinami „šarvuotininkais“, kaip ir lakūnai bei motociklininkai, dėvėjo odinius šalms, o nuo 1931 m. turėjo išskirtinį antpetinį ženklą (jame pavaizduotas vikšras, kniedytos kovinės mašinos kontūrai ir kulkosvaidžio bei pabūklo vamzdžiai). Tankų ir šarvuočių įgulos buvo ginkluotos pistoletais, ginamosiomis granatomis, kulkosvaidžiais ir net... kardais¹.

¹ *Tankai Lietuvos kariuomenėje 1924–1939 m.*, Vilnius, 2015, p. 6–4.

Saksų savanoriai:

Lietuvos Nepriklausomybės samdiniai

Istorijos dulkės seniai užpustė šių karių, prieš šimtmetį leliamam metu padėjusių apsiginti nuo priešų besikuriančiai Lietuvos valstybei, vardus.

Jie pasirodė 1919 m. pradžioje, kai daugeliui tautiečių atrodė, kad viskas prarasta: Vilnių ir didesnę pusę krašto užgrobė bolševikai jau ėmėsi supti ir paskutinę nepriklausomos Lietuvos citadelę – Kauną. Ten atsitraukusi šalies vyriausybė paskutiniam mūšiui paskubom telkė lietuvių savanorius, bet didelės vilties atsilaikyti nebeturėjo.

Šioji sužibo tik sulaukus naujų sąjungininkų, pavadintų saksų savanoriais. Daugelis jų nebuvo malonūs žmonės: girtuokliai ir lošėjai, net savų karininkų vadinti „paskutinės rūšies valkatomis“. Tačiau būtent šie „valkatos“ 1919 m. vasarį apgynė Kauną. Už pinigų – 12 markių per dieną.

Pagyvenę žmonės keliauja namo

– x »:« x –

„Karo mes su niekuo nevedam... – 1918 m. lapkričio 14 d. pareiškė profesorius Augustinas Voldemaras, vos prieš kelias dienas Lietuvos Taryboje išrinktas pirmosios Lietuvos vyriausybės vadovu. – Taigi didelių spėkų rubežiams sergėti mums ir nereiks.“¹

Augustinas Voldemaras, ūmiu būdu garsėjęs pirmosios atkurtos Lietuvos vyriausybės vadovas ir krašto apsaugos ministras. Nuotrauka iš leidinio „Gimtoji istorija“ („Elektroninės leidybos namai“)

A. Voldemaras nežinojo, kad ši neapdairi frazė ir po daugelio metų bus cituojama kaip jo vyriausybės naivumo ir negebėjimo organizuoti krašto gynybos iliustracija.

Ministras pirmininkas (tą rudenį lengva ranka apsiėmęs eiti dar dvejus pareigas – užsienio reikalų ir gynybos ministrų) apskritai nebuvo idealus. Anot taiklaus amerikiečių istoriko Alfredo E. Senno apibūdinimo, Augustinas, „savo nelaimei, turėjo keistą įprotį prieštarauti žmonėms. Tai kartu su egoizmu ir ūmiu būdu apsunkino jo politinę karjerą.“²

Kaip ir daugelis, A. Voldemaras aki-vaizdžiai tikėjosi, kad krašto apsauga (bent kurį laiką) pasirūpins I pasaulinio karo metu Lietuvą ir gerą dalį Rusijos okupavę vokiečiai.

Šie jautėsi tikraisiais šalies šeimininkais ir tik toleravo dar 1917 m. rugsėjį Vilniuje lietuvių atstovų išsirinktą Lietuvos Tarybą. Jos 1918 m. vasario 16-ąją paskelbta Nepriklausomybės deklaracija tebuvo drąsus, bet labiau popierinis

¹ Vytautas Steponaitis, *Ginkluotų jėgų klausimas Lietuvos Valstybės Taryboje* // Karo archyvas, 1926, p. 15.

² Alfred Erich Senn, *Lietuvos valstybės atkūrimas*, Vilnius, 1992, p. 41.

pareiškimas. Net ir to popieriaus neišliko daug: vokiečiai konfiskavo beveik visą deklaraciją paskelbusio „Lietuvos aid“ numerio tiražą, tad žmonės, anot amžininkų, „tik iš kalbų ir gandų težinojo, ką Taryba buvo paskelbusi Lietuvai“¹.

Tuo metu, bent jau Rytų fronte, vokiečiai galėjo triumfuoti: 1918 m. vasarį pradėję sėkmingą puolimą, jie okupavo didžiulę teritoriją rytuose. O svarbiausia – „išjungė“ bolševikinę Rusiją iš I pasaulinio karo, 1918 m. kovo pradžioje priverstę ją pasirašyti žeminančią Brest Litovsko taikos sutartį.

Po tokios sėkmės kaizerio generolai sutelkė jėgas ir panašiam „pavasariniam puolimui“ Vakarų fronte, prasidėjusiam 1918 m. kovo pabaigoje. Bet ten panašus scenarijus nepavyko: anglai ir prancūzai atsilaikė, o sulaukę JAV karių pagalbos jau liepą patys perėjo į kontrpuolimą. Vokiečiai traukėsi – iki 1918 m. spalio pabaigos juos beveik išstūmė iš Prancūzijos ir Belgijos, o Vakarų frontas subyrėjo...

Tad 1918-ųjų rudenį net ir Lietuvoje jau buvo matyti, kad vokiečiai nebe tie... Karą pralaiminti kaizerio imperija grimzdo į chaosą. 1918 m. lapkričio 11 d. pasirašius Kompieno paliaubas viskas buvo baigta. Sąjungininkų priremta Vokietija kapituliavo, kaizerio valdžia žlugo, o šalyje suliepsnojo vietos komunistų sukilimai...

Suirutė netruko apimti ir Vokietijos Rytų fronto armijas. Tarp jų – ir Rytų Baltarusijoje buvusią 10-ąją, kuri dengė Lietuvą, dalį Lat-

Garsusis prūsų generolas Erichas von Falkenhaynas, Vokietijos karo ministras (1913), kruvinojo Verderno mūšio iniciatorius (1916), vėliau Rytų fronte vadovavęs 10-ajai vokiečių armijai. Alberto Meyerio nuotrauka, 1913 m., Vikipedija

¹ Tomas Balkelis, *Lemtingi metai*, Vilnius, 2019, p. 99.

Pavargę nuo karo – nusikamavę vokiečių kariai Rytų fronte. Apsirengę specialiais ant uniformos dėvimais kailiniais *Petzmantel* (juos išduodavo šaltesnėse klimato zonose kovojantiems kariams). Nuotrauka iš autoriaus kolekcijos

vijos ir Lenkijos. Šios armijos kariams, anot jų generolo Ericho von Falkenhayno, „daugiausia pagyvenusiams žmonėms“¹, tiek įkyrėjo tarnyba, kad jie be jokios tvarkos ėmė veržtis gimtinėn.

Valstybę ką tik pradėjusi kurti pirmoji Lietuvos vyriausybė (ji buvo suformuota tą pačią lapkričio 11-ąją, kai baigėsi I pasaulinis karas), nors ir menkai nutuokė apie vokiečių problemas, suuodė ore tvyrančią netikrumo atmosferą.

A. Voldemaras posėdžiuose tai raminamai murmėjo, kad vokiečiai tikriausiai sulaikys bolševikus ties „senąja apkasų linija“ (t. y. Rytų Lietuvoje), kur „vielų pinklės sveikos ir žmonės pereiti

¹ Petras Jakštas, *Saksų savanorių dalys Lietuvoje 1919 m.* // Karo archyvas, t. VI, Kaunas, 1935, p. 183.

negali“¹, tai imdavosi nuogaustauti, kaip reikėsia „varyti mūšius“, jei vokiečiai vis dėlto sumanytų Vilniaus neginti. Ir pateikdavo gana originalių gynybos būdų (turint omeny, kad lietuviškos aviacijos dar nebuvo net užuomazgų): „Reikia gintis iš oro. Iš oro stovime prieš bolševizmo pavojų.“²

Stipri, bet tuščia – vokiečių įrengta gynybinė apkasų ir vielų užtvara Rytų Lietuvoje. Ministras pirmininkas A. Voldemaras 1918 m. rudenį labai tikėjosi, kad vokiečiai sulaikys bolševikus ties šia „senąja apkasų linija“. Nuotrauka iš autoriaus kolekcijos

Tuo metu sovietinės Rusijos vadai trynė rankas, regėdami, kad atsivėrė puiki proga „revoliucijos eksportui“ į sumaišties apimtą Vokietiją. Praėjus vos porai dienų po vokiečių kapituliacijos Vakaruose, 1918 m. lapkričio 13 d. Rusija paskelbė anuliuojanti Brest Litovsko sutartį (kuria, be kita ko, įsipareigojo nepretenduoti į Baltijos šalis).

¹ Vytautas Steponaitis, *Ginkluotų jėgų klausimas Lietuvos Valstybės Taryboje* // Karo archyvas, 1926, p. 16.

² Ten pat.

Sovietų Rusijos liaudies karo reikalų komisaras – *narkomvoenmoras* – kraugeriškasis Levas Trockis. Pareiškęs, kad revoliucinis kelias į Vokietiją veda per Vilnių, 1918 m. rudenį Lietuvos link jis pasiuntė bolševikų Vakarų armiją. Vikipedija

Bolševikų karo komisaras Levas Trockis garsiai pareiškė, kad kelias į revoliucinę Vokietiją veda per Vilnių¹, tad į jį (ir Rygą) netrukus bus atneštos sovietinės vėliavos.

Vokiečiams ėmus paskubom evakuotis iš kadais rytuose užimtų teritorijų, 1918 m. lapkričio 17 d. jiems iš paskos, nesiveldami į mūšius (ir prisilaikydami pagarbaus keliolikos kilometrų atstumo), pajudėjo ir bolševikai.

¹ Лев Троцкий, *Как вооружалась революция*, Москва, 1923–1925, т. 1, p. 394, 398.

Silpni prieš silpnesnius – bolševikų įsiveržimas

– x »:« x –

Į Estiją ir Latviją įsiveržė 7-oji bolševikų armija (apie 9 tūkst. karių)¹. Tuo tarpu kita bolševikų armija – Vakarų (9,4 tūkst. karių, 52 patrankos ir haubicos, 241 kulkosvaidis)² – puolė Baltarusijos–Lietuvos kryptimi.

Sovietų vyriausybės vadovas Vladimiras Leninas nurodė užimtoje šalyse iškart steigti sovietines vyriausybes. Kad vietos gyventojai bent jau negalėtų atėjūnų vadinti „okupantais“, jei nesutiktų priimti kaip „išvaduotojų“. Lietuvoje toks vaidmuo buvo numatytas seno revoliucionieriaus Vinco Mickevičiaus-Kapsuko vyriausybei.

Ir nors Vokietija pagal Kompjeno paliaubas sąjungininkams buvo išipareigojusi ginti Baltijos valstybes (kol šios suburs savo kariuomenę), bolševikų sulaikyti nebuvo kaip. Pačių vokiečių kovingumas buvo visiškai kritęs, 10-oji armija „sutirpo“ iki 5 batalionų ir vienos kulkosvaidžių kuopos, o karių tepakako sargybai.

Bolševikų kariai – pasirengę žygiui į Vakarus ir „revoliucijos eksportui“.
Nuotrauka iš Maksimo Kolomijeco kolekcijos

¹ Николай Корнатовский, *Борьба за Красный Петроград*, Москва, 2004, p. 84–85.

² Николай Какурин, *Русско-Польская кампания 1918–1920*, Москва, 1922, p. 13.

Tuomet generolas E. Falkenhaynas sumanė išlaikyti frontą iš savo armijos likučių (46-osios saksų landvero divizijos) ir Saksonijoje užverbuotų savanorių Lietuvoje suburdamas savotišką mišrią samdinių savanorių kariuomenę.

Tai nebuvo kas nors labai originalaus – o lietuviams labai pasisekė, kad šio darbo (nenorėdami prie Rytprūsių prileisti bolševikų) ėmėsi patys vokiečiai. Štai latviai subruzdavo tik po mėnesio, 1918 m. gruodžio pabaigoje, kai iš tokių pat vokiečių savanorių ėmėsi formuoti vadinamąją „Geležinę diviziją“, kurios kariams už Latvijos gynybą (jei kovos ne mažiau nei 4 savaites) iš nevilties pažadėjo ir pilietybę, ir žemės valdą...

Tuo metu iš Lietuvos dar 1918 m. gruodžio pradžioje į Saksonijos sostinę Dresdeną su pilnais maišais atsišaukimų išvyko 10-osios armijos karininkai verbuotojai. Atsišaukimuose skelbta, kad visi,

Generolas E. Falkenhaynas 1918 m. rudenį apžiūri savo armijos likučius.
Nuotrauka iš autoriaus kolekcijos

galintys valdyti ginklą, norintys „pamatyti svetimų kraštų“ ir gerai uždirbti „eidami nesunkią tarnybą“ Rytų fronte, kviečiami stoti į savanorių armijos gretas¹.

O kaipgi patys lietuviai? Nenučiuokdami, kad jų jau ateina „išvaduoti“, A. Voldemaro vyriausybės ir Lietuvos Valstybės Tarybos prezidiumo nariai tuo metu varžėsi postų didumu. Įžvalga jie taip pat nespindėjo – Tarybos pirmininkas Antanas Smetona aiškino, jog bijoti labiau dera vokiečių, o ne bolševikų². Jam antrino Tarybos vicepirmininkas (antrasis asmuo valstybėje) Stasys Šilingas: bolševizmo, girdi, nesustabdysime, bet ir nieko baisaus, nes šis negalys pakeisti Lietuvos tarptautinės padėties. Verčiau žiūrėkime į pavojų pietuose, į „lenkuojantį elementą“³. Na, o užsispyrimu ir bjauriu būdu garsėjęs A. Voldemaras tarytum vilkas sekė, kad tik kas neužginčytų jo nurodymų: „Šaltiniais turi būti mano įsakymai, priešakyje stoviu aš.“⁴

A. Voldemaras nepasitikėjo vokiečiais (bet neįstengė sustiprinti

Vokiečių 10-osios armijos 46-osios saksų landvero divizijos, 101-ojo pulko karys. Ši divizija tapo pagrindu vokiečių generolui Falkenhaynui kuriant nedidelę savanorių kariuomenę. Tikėtasi, kad ji sulaukys Rytprūsių link besiveržiančius bolševikus. Nuotrauka iš Joe Robinsono (JAV) kolekcijos

¹ Petras Jakštas, *Saksų savanorių dalys Lietuvoje 1919 m.* // Karo archyvas, t. VI, Kaunas, 1935, p. 183.

² Vytautas Steponaitis, *Ginkluotų jėgų klausimas Lietuvos Valstybės Taryboje* // Karo archyvas, 1926, p. 20.

³ Ten pat.

⁴ Ten pat, p. 18.

Pirmoji tarpukario Lietuvos vyriausybė ministro pirmininko darbo kabinete. Augustinas Voldemaras (trečias iš kairės), be pirmininkavimo, dar ėjo ir užsienio reikalų, krašto apsaugos ministrų pareigas.
Nuotrauka iš leidinio „Gimtoji istorija“ („Elektroninės leidybos namai“)

ryšių su Antante), įtartini jam atrodė ir lenkai. Ką ten – ir iš savos kariuomenės „gali būti pavojaus“¹, jei tik apie kiekvieną pretendą į kareivius nebus surinkta išsamių žinių, o kovai atrinkti ir išmankštinti vien patikimiausi. Todėl renkant vyrus į kariuomenę „košimas būtinai reikalingas“². Tam pritarė ir A. Smetona – kareiviai privalo turėti „rekomendacijas“³.

Be abejo, žinant tolesnius įvykius lengva peikti ministro pirmininko netoliaregiškumą. Bet, kita vertus, eilinio žmogaus silpnybės

¹ Ten pat, p. 17.

² Ten pat, p. 21.

³ Ten pat, p. 20.

neatleistinos vyriausybės vadovo ir krašto apsaugos ministro pareigų našta prisiėmusiam žmogui...

Tiesa, išgirdęs apie Lietuvos link artėjančius bolševikus, „ministerių pirmininkas“ kiek atitoko. Ir pagaliau pripažino, kad „bolševizmo pavojus nemažas“¹. Kad „bolševizmas veršis Lietuvon – jis ateis pas mus duonos ieškotų“². Bet akivaizdžiai nesuvokė, jog kiekviena diena yra aukso vertės.

Pirmieji Lietuvos kariuomenės savanoriai – dar prižiūrimi vokiečių. A. Matuzo kolekcija

Todėl, užuot paskelbęs mobilizaciją, A. Voldemaras pareiškė, kad „valstybė reikia rimtai kurti“³. Ir sugalvojo stebinančią gremėzdiškumą kariuomenės organizavimo sistemą: į krašto gynėjus, tartum į elitinį klubą, tegalėjo būti priimami patikimų asmenų rekomenduoti vyrai. Nenuostabu, kad retas lietuvių savanoris ėmėsi

¹ Ten pat, p. 16.

² Ten pat, p. 21.

³ Ten pat, p. 18.

rankiotis rekomendacinius laiškus ir savo patikimumo įrodymus... Nenuostabu ir kad 1918 m. lapkritį kariuomenėje teturėta vos apie 150 karių...

Generolas Kiprijanas Kondratavičius –
vagus Lietuvos kariuomenės kūrėjas,
tačiau klusnus A. Voldemaro nurodymų
vykdytojas. Vikipedija

Dar blogiau buvo tai, kad A. Voldemaras visiškai nevertino... lietuvių karininkų: jis pareiškė, jog „lietuvių karininkų tarpe nesirado gerų organizatorių“¹, kad „su tokiais be disciplinos karininkais nieko nepadarysi, tai iš jų kyla bolševizmas“². Taigi, kariuomenės kūrimą A. Voldemaras pavedė krašto apsaugos viceministru paskirtam gudų kilmės generolui Kiprijanui Kondratavičiui. Šis, anot amerikiečių istoriko Alfredo Senno, labiau rūpinosi kurti įvairių valstybių antibolševikinį frontą, nei „organizuoti Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės, gynybą“³.

Tačiau, kad ir įkalbinėjamas kone visų vyriausybės, Lietuvos Valstybės Tarybos narių, A. Voldemaras nė už ką nesutiko pakeisti savo generolo. Menkus karinius K. Kondratavičiaus gebėjimus ministrui pirmininkui atstojo tai, kad šis „žmogus labai doras... Be manęs nepadarė nė vieno paskyrimo... Kiekvieną žingsnį jis daro manęs atsiklausęs.“⁴

¹ Ten pat.

² Ten pat, p. 21.

³ Alfred Senn, *Lietuvos valstybės atkūrimas*, Vilnius, 1992, p. 43.

⁴ Vytautas Steponaitis, *Ginkluotų jėgų klausimas Lietuvos Valstybės Taryboje* // Karo archyvas, 1926, p. 18–21.

Puolimas su komfortu: raudonarmiečių „vagonų taktika“

— × »:« × —

O tuo metu link centrinės Lietuvos – Vilniaus ir Kauno, praktiškai be šūvių artėjo bolševikų Vakarų armijos Pskovo divizija. Galbūt tu šūvių jie nelabai ir buvo pajėgūs leisti – mat iš Vitebsko rajono Vilniaus link pajudėję „pskoviečiai“ iš pradžių teturėjo apie 800 durtuvų (t. y. pėstininkų), 61 kulkosvaidį ir 8 patrankas. Tiesa, pakeliui bolševikai pamažu „apaugo raumenimis“. Paskutinę „stotelę“ prieš Lietuvą, Daugpilį, divizija pasiekė jau su 2500 pėstininkų, 65 „kardais“ (t. y. raiteliais), 78 kulkosvaidžiais, 9 pabūklais ir 8 lėktuvais¹.

Bet ir su tokiomis pajėgomis iš pažiūros buvo gana įžūlu tikėtis užimti (ir išlaikyti) Lietuvą. Jei tik dėl to reikėtų kautis. Mat ir patys bolševikai savo dokumentuose atvirai pripažino, esą jų divizijos būklė „visiškai neleidžia dalyvauti aktyviuose kovos veiksmuose“².

Kita vertus, sustoti, vokiečiams vis nepalaujant trauktis, atrodė dar kvailiau. Todėl padėtį veikiau tiko vadinti „teritorijų perėmimu“. Tad ir savo pergalingą žygį į priekį bolševikai vadino „grynai politiniu, o ne kariniu aktu: kovų beveik nebuvo“³.

„Pasitraukdami vokiečiai atidarė rytų frontą ir užkvietė rusų bolševikus užimti Lietuvą...“ – piktai ir paprastai 1918 m. rudens padėtį savo karikatūrų albume (1922) aprašė J. Šilietis (Jaroslavas Rimkus), 1922 m.

¹ Feliksas Baltušis-Žemaitis, *Karas su bolševikais Lietuvoje 1919 m.* // Mūsų žinynas, Nr. 56, 1929. p. 2–3.

² Baltarusijos – Lietuvos štabo operatyvinio skyriaus viršininko užrašai, LVA, f. 3377, ap. 58, b. 86, l. 28.

³ Ten pat, l. 42.

Tarytum lenktyniaudamos viena su kita, sovietų Rusijos Vakarų armijos divizijos ėmė miestą po miesto. Gruodžio 10 d. Pskovo divizija užėmė Daugpilį, o jau kitą dieną kaimyninė 17-oji bolševikų divizija įžengė į Minską. Gruodžio 22 d. bolševikų rankose atsidūrė Švenčionys ir Zarasai, po dienos jie jau buvo ir Utenoje. Iš ten Pskovo divizija pasuko vykdyti svarbiausio įsakymo: užimti Vilnių, o paskui pulti Kauną ir pasiekti Vokietijos sieną – Rytprūsius.

Pirmyn, į Vakarus! Bolševikų Raudonosios armijos kavaleristas – propagandinio plakato fragmentas, Vikipedija

Nuo „pskoviečių“ neatsiliko ir kaimynai: į šiaurės Lietuvą ir Žemaitiją jau taikėsi ne mažiau gausi sovietų Internacionalinė divizija. O piečiau, Lydos link, puolusi 17-oji bolševikų divizija supti Vilniaus iš pietų irgi pasiuntė bent tris pulkus.

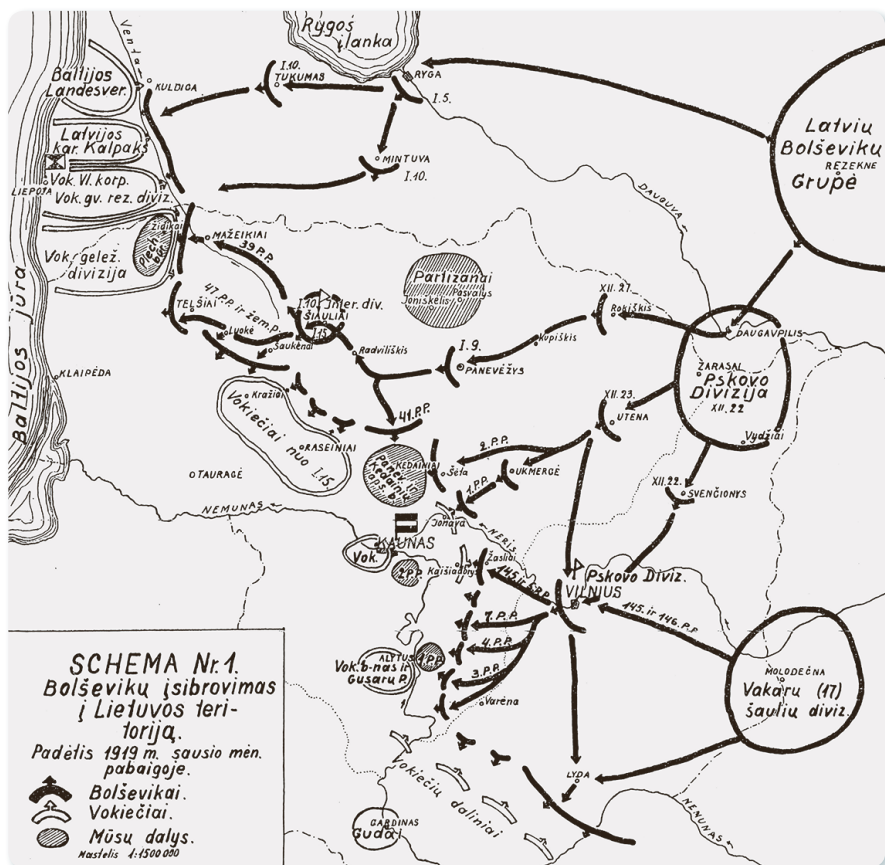
Sovietinės Rusijos spauda springo triumfu, trimituodama, apie itin spartų raudonarmiečių judėjimą: „Raudonosios Armijos pulkai, einantys išvaduoti lietuvių darbo liaudį nuo amžinųjų priespaudėjų, greitai juda į priekį... Vokiečių kariai niekur nesipriešina, gyventojai raudonarmiečius sutinka su džiaugsmu.“¹

Ir kur pasipriešins, jei vokiečių kariuomenėje jau irgi buvo išplitusios bolševikinio vėžio metastazės, tad visą gyvenimą ten jau tvarkė „soldatenratai“ – kareivių tarybos. Netrūko tarp jų ir „spartakininkų“ – agresyvių marksistų, svaičiojusių apie Vokietijos sovietinės respublikos sukūrimą.

Tad su kaizerio kariais susitikę bolševikų delegatai tiesiog sutardavo gyvenvietės perėmimo datą ir vokiečiai maloniai užleisdavo pozicijas. Kartais už tai nepasididžiuodami paimti pinigų – dėl to tarp žmonių greitai ėmė sklisti kalbos, jog vokiečiai paprasčiausiai „pardavinėja miestus“.

¹ Liaudies Komisariato Tautybių reikalams Informacinio skyriaus apžvalga, 1918 m. gruodžio 14–21 d., Lietuvos Visuomenės organizacijų archyvas (po reorganizacijos tapo Lietuvos ypatingojo archyvo dalimi, tad toliau – LYA), f. 3377, ap. 58, b. 91, l. 29.

Šitoks taikus Pskovo divizijos slinkimas paskui besitraukiančius vokiečius pačių bolševikų vadovybės dokumentuose gavo „vagonų taktikos“ pavadinimą. Mat raudonarmiečiai, labai stokodami gurguolių, įprato „pulti su komfortu“, t. y. dardėti paskui vokiečius sėdėdami traukinių vagonuose. O iš tų vagonų kareiviai tieslipdavo trumpam, kol vykdavo eilinės derybos su priešininku dėl gyvenvietės perdavimo. Tad bolševikai netruko tapti visiškai priklausomais nuo traukinių „geležinkeliečiais“. O pats bolševikų Vakarų armijos vadas (buvęs caro karininkas) Andrejus Snasarevas vėliau su kartėliu pripažino, kad „vagonų taktika“ tiko tik žiemai. Ir patyrė visišką

Bolševikų įsiveržimo į Lietuvą 1919 m. pradžioje pagrindinės kryptys.
 Ilustracija iš žurnalo „Mūsų žinynas“, 1939 m.

Bolševikų kariai Šumske – iki Vilniaus vos trisdešimt kilometrų.
Nuotrauka iš M. Kolomijeco kolekcijos

žlugimą „vos tik išdžiūvo keliai ir priešas gavo galimybę apeiti mūsų ešelonus...“

Su traukiniais ar be jų, iš tiesų Pskovo divizijos žygis į Lietuvą visiškai priklausė nuo (komunistuojančių) vokiečių malonės. Pavyzdžiui, kai nekantraujantys bolševikai mažumėlę paskubėjo ir 1918 m. gruodžio 25 d. užėmė Švenčionėlius, vokiečiai tuoj priminė, kas čia šeimininkas, ir raudonarmiečius nesunkiai išvijo. O miestą atidavė tik po poros dienų, „normaliai susitarus“.

Bolševikai taip įprato „pulti“ tardamiesi ir derėdamiesi, kad net mintis pabandyti atkovoti kokį miestą ginklu atrodė keista. Tad Vakarų armijos vadovybė, vėliau įsakiusi pulti Kauną ir Alytų, turėjo atskirai pabrėžti, kad miestus reikia užimti, „įskaitant iki nurodytų punktų užgrobimo atvira jėga“¹.

Tad nenuostabu, kad 1919 m. sausio pradžioje, jau būdami netoli Vilniaus, bolševikai anaipol nepuolė jo užimti stačia galva. O kantriai laukė, „kol patys vokiečiai apleis miestą“².

¹ Slapta šifruota vyriausiojo Vakarų armijos vado Vacečio telegrama Gynybos Tarybos pirm. Leninui, Vakarų armijos vadui Snasarevui, 1919 m. sausio 31 d., LYA, f. 3377, ap. 58, b. 88, l. 77.

² Feliksas Baltušis-Žemaitis, *Karas su bolševikais Lietuvoje 1919 m.* // Mūsų žinynas, Nr. 56, 1929, p. 3.

GEDIMINAS KULIKAUSKAS – vienas populiariausių Lietuvos istorikų, keturių knygų apie senąją Lietuvą autorius, dirbantis Lietuvos muitinėje. Domisi tarpukario Lietuvos kasdienybės, kontrabandos ir karo istorija, nuolat publikuoja straipsnius žurnaluose „Verslo klasė“ ir „Iliustruotoji istorija“.

„Apelsinų kontrabanda ir kiti pasakojimai apie smetoninę Lietuvą“ – naujas skaitytojų pamėgtos knygos leidimas, gausiai papildytas dar neskelbta medžiaga. Vienuolikoje istorijų atsiskleidžia Pirmosios Lietuvos Respublikos pasaulis: spalvingas, nepaprastai įdomus ir keistas. Pasakojimai apie tarpukario paštininko ar taksisto darbo ypatumus (vairuotojui drausta spjaudytis ir miegoti ant keleivių sėdynių), bene ambicingiausią ir įspūdingiausią to meto Lietuvos projektą – Žemaičių plento statybą ir jo statytojų kasdienybę, „klimatą gadinusio“ radijo paplitimo keistenybes, pompastišką Antano Smetonos 60-mečio jubiliejaus šventę ir tikriausiai vienintelį tarpukario „tankų mūšį“ nevykusio „Geležinio vilko“ perversmo prieš tą patį „tautos vadą“ metu. Taip pat – lobių ieškotojus: nuo pilkapių rausėjų žiloje senovėje iki tarpukario Rambyno kalno kasinėtojų ar šių dienų metalo iešiklių naudotojų. Be abejonės, ir apie kontrabandą – mielų, spirito ir apelsinų.

Pasitelkiant daugybę faktų ir autentiškų fotografijų piešiama tarpukario Lietuva: siužetai įdomesni už randamus detektyvuose. Šioje kasdienybės istorijoje – daug pasakojimų apie žmones ir komiškus, o kartais didvyriškus poelgius ir įvykius, kurie nebūtinai pateko į „didžiosios istorijos“ puslapius. Tačiau iš jų, likusių užkulisiuose, mes galime sužinoti, ką galvojo, kaip elgėsi, ko norėjo ir ko bijojo mūsų tautiečiai prieš šimtą ir mažiau metų. Ir kodėl.

ISBN 978-609-466-444-1

TYTOALBA

Pirkite internetu
www.tytoalba.lt